

Onder de titel *Metamorfoze* geeft het Bureau voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek, uitvoering aan het Nationaal Programma voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, een initiatief van het Ministerie van OCenW.

in dit nummer:

1

'Droge verrotting'

Pulp van Jan Boerstool

2

Metamorfozen

Metamorfose van Ellen Schippers

3

Who wants yesterdays papers?

IFLA-symposium over conservering van kranten en tijdschriften

4

Indische bellettrie in het KITLV

Literaire hoogtepunten en keuvelende smachters

5

Metamorfoze en het Multatuli Museum

Inhaalslag voor de toegankelijkheid

6

Had je tien miljoen
Afgeronde projecten

7

'Een plaag in huizen en bibliotheken'

Conserveringsproblematiek in de zijlijn

8

Snippers

Redactie

Dennis Schouten, Ingeborg Verheul

met bijdragen van:

Jan Boerstool, Djanko, Roger Tol,
Jos van Waterschoot

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar
Koninklijke Bibliotheek

Prins Willem-Alexanderhof 5

Postbus 90407, 2509 LK Den Haag

telefoon 070 314 03 73 / 070 314 04 25

fax 070 314 04 27

e-mail metamorfoze@kb.nl

website <http://www.kb.nl/metamorfoze>

Het *Metamorfoze*programma kan in 2001 worden voortgezet dankzij

opnieuw toegekende subsidies van het Ministerie van OCenW. Deze

maand zal bekend worden of er ruimte komt voor een verbreding van het programma via een claim op de extra gelden van de najaarsnota. Met deze

nieuwsbrief blijven we in de decembersferen: veel gedichten en een

engelachtige verschijning. En natuurlijk maken we de balans op van weer

een jaar projectuitvoeringen. Maar eerst terug naar de krant van gisteren.

'Droge verrotting'

Pulp van Jan Boerstool

'Boekenbezit vóór 1900 verzuurt. Oude titels van UB vallen in stof uiteen' kopt *Het Parool* op woensdag 25 oktober 1985. Daarnaast een foto van een treurig kijkende Boudewijn Büch met een verpulverd boek in zijn handen. Ter gelegenheid van een aflevering van het televisieprogramma van Büch dat die avond zou worden uitgezonden, opende *Het Parool* deze dag met een interview met Ernst Braches, de toenmalige bibliothecaris van de UB Amsterdam. Braches voorspelt dat binnen afzienbare tijd de uitleengrens van boeken in de UB verlegd zal moeten worden van 1850 naar 1900. Sterker nog: rond 2005 zal het boekenbezit van de UB van voor 1900 zelfs niet meer in de originele vorm toegankelijk zijn. 'Een verzuringproces zal het papier dan zo hebben aangetast dat bladeren volstrekt onmogelijk is geworden. Nu al vallen bepaalde oude titels van de bibliotheek van de Universiteit van Amsterdam bij het open slaan in stof uiteen'.

Letters stofzuigen

Verzuring moeten we zien als 'een soort droge verrotting': 'Een chemisch proces dat rond de aanstaande eeuwwisseling onafwendbaar een deel van het boekenbezit onaanraakbaar zal

hebben gemaakt. Wie tegen die tijd een roman uit het willekeurige verschijningsjaar 1873 openslaat, kan letters gaan stofzuigen'. Na een uiteenzetting van het verzuringproces (met de ons welbekende termen als lompen, aluminiumsulfaat, snelpers, houtpulp, aluin en scheurbestendigheid) vertelt Braches over een Amerikaans experiment waarbij met een soort gas het verzuringproces van het papier tot staan gebracht wordt. Een dergelijk ontzuringproject zou volgens Braches standaard onderdeel moeten vormen van het productieproces van het boek.

Stencilpapier

Want niet alleen het papier uit de 19de eeuw, ook het grootste deel van het moderne drukwerk zal aan verzuring ten onder gaan. Als voorbeeld noemt hij het in de UB bewaarde Provo-archief dat grotendeels bestaat uit stencilpapier.

Zolang het gebruik van permanent papier nog geen usance is, vormt ontzuring de ultieme oplossing in de strijd tegen het papierverval: 'Vandaar dat ik er voor pleit dat we in Nederland, of in een van de buurlanden, een ontzuringinstallatie krijgen, waar nieuwe boeken

eerst doorheen moeten voordat ze naar de winkel of de bibliotheek gaan. Als het papier niet meer zuur is – en ik moet er bij zeggen: de lezer niet meer agressief – blijft het papier wel goed op sterkte, dan kan het rustig eeuwen mee.’ aldus Braches.

De aanbevelingen die Braches verder doet voor het behoud van ons culturele erfgoed: ‘beperkte uitleen, bewaring onder specifieke klimatologische omstandigheden en overzetting op plaatsvervangende dragers zoals microfilm of beeldplaat’, lijken afkomstig uit het Metamorfoze-beleidsplan.

Pulp

Drie jaar lang (van december 1984 tot januari 1988) opende de zaterdagbijlage van *Het Parool* met een bijdrage van tekstdichter en liedschrijver Jan Boerstoeel. In een tien-regelig

gedicht in de stijl van een verkort Shakespeare-sonnet, ook wel sonnetine genoemd, besprak Boerstoeel een actueel onderwerp uit de week ervoor. Zo ook op zaterdag 29 oktober 1995:

‘Pulp

De houtpulp, die zo’n kleine honderd jaar als drager dient voor al wat wordt geschreven, begint het met de jaren te begeven, dus vallen alle boeken uit elkaar.

De pulproman maar ook het meesterwerk, want als de zure tand des tijds gaat zieken stoort hij zich niet aan oordeel of kritieken, die knaagt aan ieder genre even sterk.

En ook zonder wetenschappelijke hulp zal ook dit rijm straks eindigen als pulp.

26 oktober 1985’

Zo slecht zal het met het gedicht van Boerstoeel niet aflopen. Niet alleen is *Metamorfoze Nieuws* gedrukt op zuurvrij Biotop-papier, de sonnetine Pulp is ook opgenomen in twee verzamelbundels van Boerstoeel: *Nieuwe vondsten* (1986) en *Veel werk* (2000). Helaas niet gedrukt op van te voren ontzuurd papier, zoals Braches dat graag zou zien, maar wel bewaard gebleven in de depot-collectie van de KB. Als het Metamorfoze-programma nu maar lang genoeg doorloopt, zullen ook deze bundels nog wel eens voor de eeuwigheid op een andere drager worden overgezet. En dan is er tenslotte nog *Het Parool* uit 1985: ook in de KB te raadplegen: natuurlijk: op microfiche!

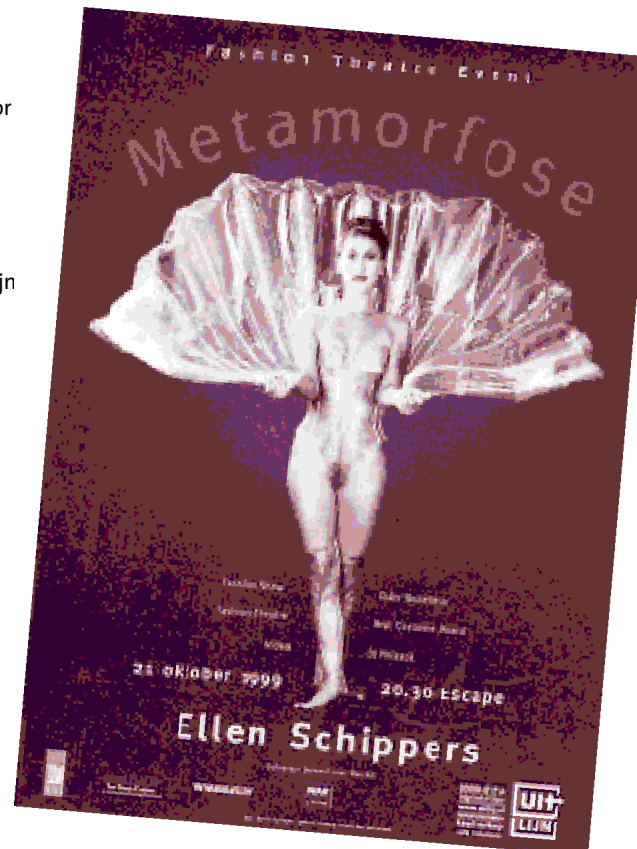
Ingeborg Verheul

Metamorfozen

Metamorfose van Ellen Schippers

Wie de nieuwste ontwerpen van eigentijdse topcouturiers op de catwalks voorbij ziet komen, vraagt zich wel eens af of de getoonde kleding ooit door anderen dan de modellen bij deze gelegenheid gedragen zal worden. Sommige ontwerpen zijn dermate extravagant dat ze ook niet bedoeld lijken als kleding maar eerder als kunstuiting. Ellen Schippers heeft de uiterste consequentie getrokken uit deze trend. Haar ontwerpen, die zij aanduidt als *bodysculptures*, richten zich niet op gebruik of functionaliteit, maar uitsluitend op presentatie. Haar *fashion theatre events* zijn een mengvorm van theater, beeldende kunst en mode. De catwalk dient als podium. Schippers houdt zich sinds 1982 bezig met het ontwerpen van opvallende kleding. Ze maakte onder andere kostuums voor theater- en balletgezelschappen en voor films. Haar *bodysculptures* waren te zien tijdens diverse optredens op manifestaties en festivals, onder andere in de Melkweg en de Brakke Grond en tijdens de Gay Games in

1998 in Amsterdam, maar ook in New York (Dressing for Pleasure Gala) en Wenen (Wiener Sommer Symposion). Door de soms bizarre en gewaagde ontwerpen en het gebruik van spannende en sexy materialen als kunststof, leer en latex zijn de performances van Ellen Schippers populair in het kinky partycircuit. De show *Metamorfose* in club Escape in Amsterdam op 21 oktober 1999 was georganiseerd ten behoeve van Warchild, een fonds dat kinderen ondersteunt die het slachtoffer zijn geworden van oorlogsgeweld. *Dennis Schouten*

Who wants yesterdays papers?

IFLA-symposium over conservering van kranten en tijdschriften

Koersk

Een greep uit *Le Figaro* van 24 augustus 2000. De 118 bemanningsleden van de Russische onderzeer Koersk zijn dood. De Russen zijn woedend en hun president, *Poutine*, zoals de Fransen het schrijven, moet het hoofd diep buigen. Woede ook in Italië na twee moorden op jonge kinderen. Zoals eerder in Engeland en België worden namen van pedofielen gepubliceerd. In Lyon heeft een seriemoordeenaar het op travestieten en homoseksuelen gemunt. De Franse minister Chévenement dreigt met aftreden vanwege Corsica.

Allemaal oud nieuws. Nieuwe rampen, misdaden en politieke ontwikkelingen zijn inmiddels alweer gepasseerd. De actualiteit van 24 augustus is geschiedenis. De krant van die dag ligt allang bij het oud papier. 'Who wants yesterdays papers' zongen de Rolling Stones al in 1967. Wie wil in vredesnaam oude kranten bewaren?

Keuzes en dilemma's

In bibliotheken en archieven zijn dat soort mensen nog wel te vinden. In groten getale waren ze opgekomen uit alle delen van de wereld voor een driedaags IFLA-symposium over conservering van periodieke publicaties, kranten en tijdschriften, van 24-26 augustus in de Bibliothèque Nationale de France.

Het historisch belang van de periodieke pers, van kranten en tijdschriften is langzamerhand voor iedereen wel duidelijk. Key-note spreker Richard Cordier noemde de journalist 'de historicus van de actualiteit'. In de presentaties en discussies die volgden, kwamen vooral praktische kwesties telkens terug. Wat is de beste manier om kranten en tijdschriften te behouden: microverfilmen of digitaliseren? Microfilm is stabiel en betrouwbaar, maar niet echt gebruiksvriendelijk. Digitalisering biedt goede toegangsmogelijkheden maar de houdbaarheid van elektronische media is nog niet gegarandeerd. Wat doen we met de originele als de inhoud via een ander medium toegankelijk is gemaakt? Weggooien is aantrekkelijk: dat spaart kosten. Kranten zijn er

bovendien vaak zo slecht aan toe dat ze niet meer te hanteren zijn.

En als je iets wilt doen aan het behoud van dit materiaal, waar moet je dan beginnen? Landelijke dagbladen? Belangrijke wetenschappelijke tijdschriften? Of juist obscure en efemere publicaties: regionale en lokale kranten, sport- en hobbytijdschriften, omdat die het grootste risico lopen verloren te gaan omdat niemand zich erom bekommert. Precies de vragen waar we in verband met het vervolg van Metamorfoze ook mee worstelen.

Waardeloze microfilms

Sedert de jaren dertig zijn vele kranten en tijdschriften op microfilm gezet. Vooral in het begin had microverfilming een magie die we nu ook voelen bij de schijnbaar onbegrensde mogelijkheden van digitalisering. Maar hoe zat het met de kwaliteit en houdbaarheid van die microfilms? Daar werd niet veel over nagedacht. De microfilms waren slecht. Veel tekst was onleesbaar. Een hele generatie acetatfilms is bovendien onbruikbaar geworden doordat ze vlekkelig of bobbelig werden of aan elkaar vastkleefden. Zijn er technieken om deze oudere en waardeloze microfilms weer leesbaar te maken? Het antwoord is simpel: nee, verfilm maar opnieuw. Maar dat kan alleen als de originele er nog zijn. En dat is soms niet meer het geval omdat deze na verfilming werden weggegooid of verkocht.

Collectieve identiteit

De conferentie leverde uiteraard geen antwoorden op bovenstaande vragen. Wel was het nuttig om te zien hoe wereldwijd de inzichten over deze zaken zijn. En ook om te merken dat we in Nederland toch aardig vooroplopen. Metamorfoze werd ook meermalen genoemd als het enige conserveringsprogramma dat met een forse investering van de overheid het probleem landelijk aanpakt. Dat behoud van het nationaal papieren erfgoed zeker geen luxeprobleem is, bleek uit de interpellaties van diverse Afrikaanse landen. Waar burgeroorlogen woeden en moord en plundering aan de orde van de dag zijn, klinkt ook heel duidelijk de roep om hulp bij het veilig stellen van het nationaal geheugen. En dat is geen wonder. Juist in dit soort conflicten zijn geschiedenis en cultuur een belangrijk doelwit, een wapen in de strijd, erop gericht de tegenstander van zijn collectieve identiteit te beroven. En daarmee is het belang ervan op cynische wijze aangetoond.

Dennis Schouten

De vier torens van de Bibliothèque Nationale vanaf de Seine gezien.

Foto: Dennis Schouten.

Indische bellettrie in het KITLV

Literaire hoogtepunten en keutelende smachters

In 2001 bestaat het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) 150 jaar. Het instituut is beroemd vanwege zijn fraaie collecties over de voormalige koloniën in de Oost en in de West, die vrijwel vanaf de oprichting zijn en worden bijeengebracht. Vooral de collectie boeken en tijdschriften over Nederlands-Indië en Indonesië is wereldvermaard. Het gaat daarbij om zo'n half miljoen banden op het gebied der humaniora.

Lokale acquisitie

Hoewel het verleden een belangrijke rol blijft spelen binnen het KITLV, richt het instituut zich al geruime tijd nadrukkelijk op het hedendaagse Indonesië. Zo heeft het vanaf 1969 een eigen vertegenwoordiging in Jakarta, die onder andere zorg draagt voor de aanschaf van zo'n 4.000 Indonesische titels per jaar. Deze vertegenwoordiging in Indonesië is uniek; slechts twee andere instellingen, de Library of Congress en de National Library of Australia, hebben een dergelijk lokaal acquisitie-bureau. Het KITLV verwerft echter veruit de meeste titels ter plekke. De consistente collectieactiviteiten gedurende 150 jaar en de vooruitgeschoven acquisitie-post te velde zijn uiterst belangrijke factoren gebleken voor de prominente positie van de KITLV-bibliotheek op het door haar bestreken gebied.

Max Havelaar

Een van de bijzondere sub-collecties van het KITLV betreft de zogenaamde Indische bellettrie, waarmee doorgaans de fictie met een Nederlands-Indische achtergrond wordt aangeduid. Bekende classics uit dit genre zijn Multatuli's *Max Havelaar*, *De stille kracht* van Louis Couperus, en *Het land van herkomst* van E. du Perron. Maar de 'Indische letteren' zijn veel rijker geschakeerd dan deze vooroorlogse literaire hoogtepunten doen vermoeden. Vele honderden auteurs hebben zich uitgeleefd in duizenden verhalen over de meest uiteenlopende onderwerpen. Ook de kwaliteit verschilt uiteraard. We komen de

realistische eind negentiende-eeuwse portretten tegen van P.A. Daum, maar vallen ook wel eens in diepe slaap op de toon van keutelende smachters naar tempo doelo.

Indische Letteren

Opvallend aan de Indische bellettrie is dat het genre nog steeds volop in de belangstelling staat. In 1986 werd in Leiden de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde opgericht, die sindsdien vier maal per jaar een fraai tijdschrift uitgeeft (*Indische Letteren*) en regelmatig lezingenmiddagen organiseert. Ook blijven er nog steeds – ruim een halve eeuw na Indonesië's onafhankelijkheid – nieuwe romans en verhalenbundels verschijnen die een Indische of Indonesische thematiek hebben. Die zijn niet alleen geschreven door oudgedienden als Adriaan van Dis, Rudy Kousbroek, Marion Bloem of Helga Ruebsamen, maar ook jonge, 'nieuwe' auteurs als Alfred Birney, Frans Lopulalan en Basha Faber blijven hun inspiratie vinden in Indië en Indonesië.

1840-1950 in Indië

Het is ongetwijfeld toeval dat de door Metamorfoze bestreken periode van bijzondere betekenis is voor de Indische bellettrie. Vanaf 1840 begon het genre – zij het nog onbenoemd – langzaam vorm te krijgen en vond het zijn voorlopig einde in 1950 met de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië. Zoals bekend werd de *Republik Indonesia* al in 1945 uitgeroepen en de vijf tussen deze data liggende jaren waren oorlogsjaren. En oorlog noopt tot schrijven. Het leidde in Nederland tot verhalen over 'politieacties' en in Indonesië tot verhalen over 'de onafhankelijkheidsstrijd'. Zo kwamen werelden van onbegrip en misverstand ook tot uiting in de respectieve literaturen. Geen toeval zal het zijn dat het laatst voor Metamorfoze verfilmde boek de titel draagt 'De wraak van de Javaan'. Roger Tol

Een voorbeeld uit de KITLV-collectie Indische Belletrie: Frederik van Blankenbruin, *Sariman: een verhaal van Indisch leed*, Rotterdam 1921.

Metamorfoze en het Multatuli Museum

Inhaalslag voor de toegankelijkheid

In mei 1860 verscheen in Nederland een boek dat insloeg als een bom: **Max Havelaar, of de koffiveilingen der Nederlandsche Handelmaatschappij**. De schrijver Multatuli, pseudoniem van de voormalig Indisch ambtenaar Eduard Douwes Dekker (1820-1887), werd er in een klap beroemd en berucht door. Het boek oogstte grote bijval en hevige kritiek en de discussies over het boek en zijn schrijver gaan tot op de dag van vandaag door.

Multatuli op film

Op 1 september 2000 ging in het Multatuli Museum het Metamorfozeproject van start. Het is de bedoeling enkele deelcollecties vast te leggen op microfilm. Het gaat met name om de kostbare brochurecollectie, de knipselcollectie, de libri annotatie, waarbij een aantal uit Multatuli's eigen bibliotheek, en het archief van het Multatuli Genootschap, waarbij het vooral brieven betreft.

Een heel museum

Het Multatuli Museum werd in 1910 opgericht naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van het boek *Max Havelaar*. Een groep Multatuli-liefhebbers wilde rond die verjaardag een tentoonstelling organiseren en men schreef familie, vrienden en kennissen van de schrijver aan, die 23 jaar daarvoor overleden was. Multatuli's weduwe, Maria (Mimi) Hamminck Schepel was nog in leven en zegde haar medewerking toe. Er kwamen zo overstelpend veel reacties binnen dat men voldoende materiaal had om er een heel museum voor op te richten. De meeste bruikleengevers stelden hun materiaal daarvoor graag ter beschikking en zo werd de Vereniging het Multatuli Museum aan het eind van 1910 officieel opgericht. Er werd een ruimte vrijgemaakt in het Stedelijk Museum te Amsterdam, waar het museum de eerste zestien jaar van haar bestaan zou verblijven. Daarna zat het tientallen jaren lang in de UB Amsterdam. Vanaf 1975 is het museum gevestigd in het geboortehuis van Eduard Douwes Dekker. In 1946 werd het Multatuli Genootschap opgericht,

een stichting die de collectie van het museum tot op heden in haar beheer heeft.

Elk snippertje

Het museum bezit duizenden manuscripten, boeken, foto's, brochures, knipsels en paraferalia van en over Multatuli en verwante onderwerpen. De boeken en de foto's waren al jaren geleden beschreven in een database, maar de manuscripten, deels in bruikleen berustend bij de UB Amsterdam, waren dat slechts gedeeltelijk, evenals de brochures en de knipsels. Met *Metamorfoze* wordt nu een inhaalslag gepleegd. Al het materiaal wordt in een database ontsloten, ook op trefwoord. Daardoor kan de Multatuli-onderzoeker in de nabije toekomst elk snippertje dat hij/zij voor zijn onderzoek nodig heeft ook daadwerkelijk vinden. Bovendien zal het dan niet meer nodig zijn de vaak in slechte staat verkerende originelen tevoorschijn te halen. De inhoudelijke informatie zal op microfiche ter beschikking zijn en alleen bij uitzondering zal men nog een 'echt' Multatulimanuscript in handen krijgen. Overigens valt het met de staat van

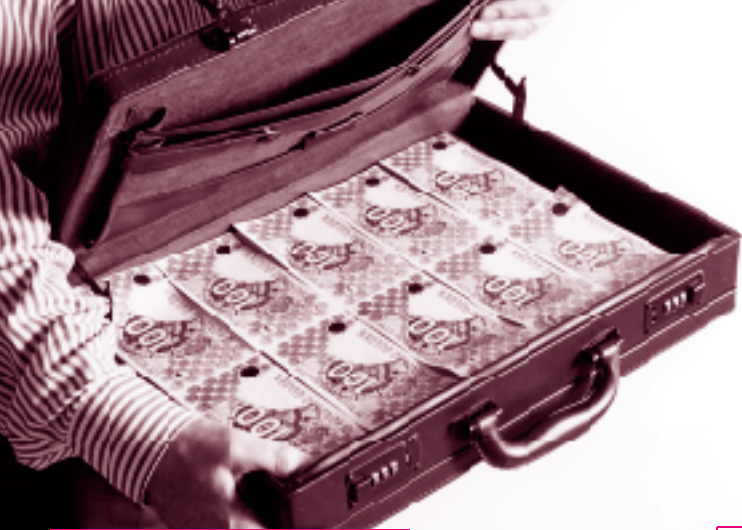
de manuscripten nog wel mee: de brochures, veelal stammend uit de laatste decennia van de negentiende en de eerste decennia van twintigste eeuw, zijn er slechter aan toe.

Meestal werden brochures op goedkoop papier gedrukt, eensdeels omdat ze een krantenachtige functie hadden, anderendeels vanwege de beoogde kopers van die brochures, die meestal gericht waren aan socialisten en vrijdenkers, in die tijd veelal mensen die geen cent te makken hadden. Dat het Multatuli Museum een aantal heel bijzondere en soms zelfs unieke exemplaren bezit binnen deze collectie, zal dan ook niemand verbazen.

Jos van Waterschoot

Het geboortehuis van Multatuli in de Korsjespoortsteeg in Amsterdam, nu het Multatuli Museum.
uit: Multatuli, *Max Havelaar*, Amsterdam 1948.

Had je 10 miljoen

Had je 10 miljoen

Wat zou jij dan doen

Een feestje bouwen en je geld op doen

Ik kocht liters limonade

100 kilo chocolade

om aan iedereen uit te delen

Had je 10 miljoen

Wat zou jij dan doen

Een feestje bouwen en je geld opdoen

'k zou een kermis laten maken

en ik schreeuwde van de daken

kom maar allemaal met me spelen

Want 10 miljoen gaat vlug vervelen

Als je het niet uit kunt delen

(Hans Bourlon/Gert Verhulst/Roland Verbooven)

Uitdelen

Samson en Gert, uit de populaire Vlaamse TV-serie voor de jeugd die ook in Nederland werd uitgezonden, wisten het wel: wie 10 miljoen krijgt, moet uitdelen.

Datzelfde geldt voor Metamorfoze.

De 10 miljoen die de komende vier jaar voor Metamorfoze beschikbaar zijn, zullen echter niet worden besteed aan chocola en limonade maar aan microverfilming en digitalisering. In de cultuurnota 2001-2004 heeft de staatssecretaris van cultuur aan de Koninklijke Bibliotheek zes miljoen gulden beschikbaar gesteld uit het Actieplan Cultuurbereik. Deze subsidie is bedoeld voor de digitalisering en conservering van literaire collecties. Daarnaast stelt het Ministerie van OCenW vier miljoen beschikbaar voor de voortzetting van het project Behoud Nederlandse Boekproductie.

*Foto: Hans van Dormolen,
Koninklijke Bibliotheek.*

Najaarsnota

De afgelopen jaren is al een flink aantal literaire collecties geconserveerd, maar er zijn nog leemtes. De nu beschikbare subsidie kan worden besteed om het 'karwei af te maken'. De afgelopen jaren hebben we ook de cultuurhistorisch belangrijke en internationaal waardevolle collecties geïnventariseerd. We hopen dat via een verbreding van het programma deze collecties ook aan bod kunnen komen. Vandaar dat er vanuit het Ministerie van OCenW een beroep is gedaan op extra gelden uit de najaarsnota. De reactie op deze subsidieaanvraag wordt half december verwacht.

Structureel fonds

Tien miljoen. Het lijkt heel wat, maar het is natuurlijk lang niet genoeg om het nationale geheugen te behouden. In samenwerking met het Nationaal Bibliotheek Fonds streven we naar een omvangrijk en structureel fonds ten behoeve van grootschalige conservering van bibliotheekcollecties. Dat moet het mogelijk maken het probleem van het papierverval in Nederlandse bibliotheken en verwante instellingen binnen redelijke termijn onder controle te krijgen. Dat vergt een forse, eenmalige inspanning en daarvoor is veel geld nodig. En dat geld moet er komen.

Afgeronde projecten

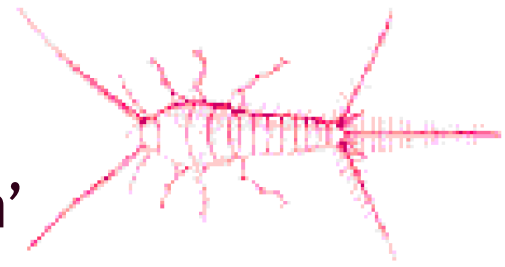
In het laatste jaar van Metamorfoze is het traject Literaire Collecties in een stroomversnelling geraakt. Enkele vertraagde grote projecten, zoals de **Oude Kinderboeken** van de Gemeentebibliotheek Rotterdam, **Buitenrust Hettema** van de PB Fryslân en **Ritter** van de UB Utrecht konden eindelijk worden afgerond. De projecten die later zijn gestart, konden profiteren van de ervaring die inmiddels was opgedaan, zowel wat betreft de microverfilming als de logistiek van dit soort projecten in het algemeen.

Zo konden in 2000 drie projecten van het IIAV, **Nellie van Kol**, **Annie Romein-Verschoor** en **Johanna Naber**, snel worden afgerond. Twee van de drie zelfs ruim binnen de gestelde termijn. Een compliment voor de prima projectorganisatie van het IIAV.

Tijdens een kleine bijeenkomst in een Arnhemse etablissement werd in augustus van dit jaar getoast op de succesvolle afsluiting van het gezamenlijke project van Bibliotheek en Gemeentearchief om de nalatenschap van **Alexander Ver Huell** veilig te stellen. Daarnaast werd in de maanden september-november nog een flink aantal andere conserveringsprojecten voltooid: de collectie **Illegalia** van het NIOD, de archieven van de letterkundige **C. Rijnsdorp** en de schrijfster **Wilma** in het HDC. Verder de **Liederencollectie** van Musica Neerlandica, het archief van het Haags literair genootschap **Nieuwland** van het Gemeentearchief Den Haag en twee forse projecten van de UB Leiden, te weten de archieven van het tijdschrift **De Gids** en uitgever **Kruseman**. En ten slotte de archieven van **Deventer Letterkundigen** van de SAB Deventer, de collectie **Indische Belletrie** van het KITLV, de **Theaterlied-collectie** van het Theater Instituut Nederland, de **Halbertsma brieven** van het Frysk Letterkundich Museum en de collectie **Oude kinderboeken** van de OB Amsterdam. Inmiddels is de helft van de 40 projecten van het Letterkundig Museum voltooid. De afgelopen maanden waren de collecties **Bloem**, **Marsman**, **Ter Braak** en **Leopold** aan de beurt.

'Een plaag in huizen en bibliotheken'

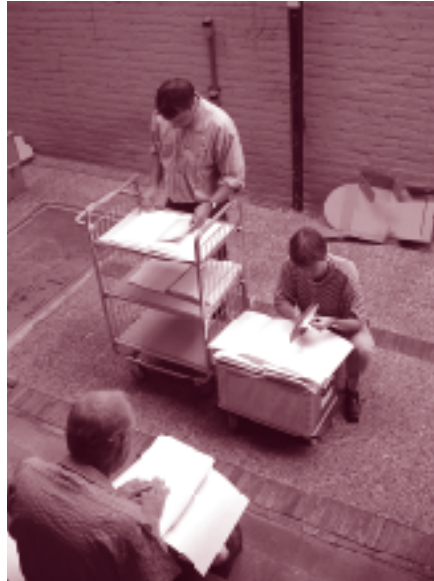
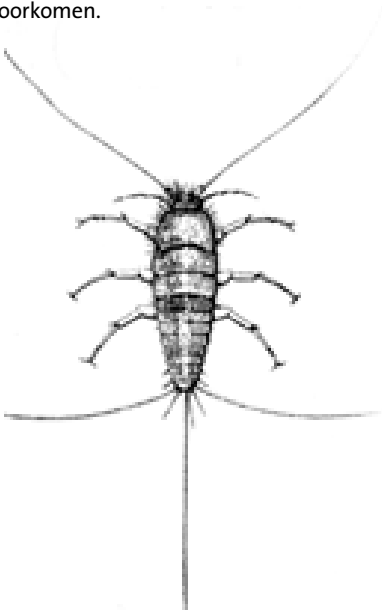
Conserveringsproblematiek in de zijlijn

Bij de uitvoering van een Metamorfoze project vormen de 'conserverende handelingen' een vast onderdeel. In de *Richtlijnen* staat hierover het volgende: 'De reparaties zullen zich beperken tot het veilig hanteerbaar maken van de stukken. Met andere woorden: uitsluitend wat nodig is om zo goed mogelijk te kunnen verfilmen. Restauratiewerkzaamheden, zoals repareren van de band, aanvezelen van papier, herstellen katernen e.d., blijven achterwege'.

Bij de uitvoering van het Verweyproject in de UB Amsterdam stuitten de projectmedewerkers echter op conserveringsproblemen van een heel andere orde. Toen op een maandagmiddag in augustus de eerste archiefdozen van de deelcollectie Mea Verwey van de verfilmer terugkwamen, werd bij het uitpakken een levend beest aangetroffen boven op een archiefdoos. Het ging hier om een exemplaar van de *Order Thysanura*, in gewoon Hollands: de zilvervis. Spuurwerk in de dozen van de betreffende collectie en de gebouwen van de verfilmer leverde uiteindelijk in totaal twaalf zilvervisjes op. Na een grondige schoonmaak, een quarantaineverblijf voor de betreffende collectie en een aangepast conserverings/verfilmingsbeleid ter voorkoming van zilvervisjes lijkt het leed geleden en gaat men weer verder met de dagelijkse Metamorfoze-conservering. Bijgaande foto's tonen medewerkers van de UB die de collectie naspeuren op de aanwezigheid van de zilvervis.

Buiten uiteraard, bij gebrek aan een quarantaineruimte, bij de dienstingang. Om een explosie van zilvervisjes in het gebouw te voorkomen.

De zilvervis (*Order Thysanura*)

Uiterlijk:

Tussen de 0,63 en 1,27 cm lang, van boven enigszins 'wortelvormig', grijs of zilverkleurig, drie draadvormige aanhangsels verlengen het achterlijf.

Gewoonten:

Nachtbrakers; bewegen snel, kunnen springen; worden gevonden op plekken met een hoog vochtigheidsgehalte; verrichten ernstige schade aan boeken, behang en andere papieren producten.

Voeding:

Hebben een voorkeur voor zetmeel, stijfsel, lijm; allerhande papierproducten en gestijfd textiel.

Voortplanting:

Voortplantingscyclus van 2 tot 3 maanden; leggen ongeveer 50 eitjes per keer; leven 2 tot 2,5 jaar.

Zilvervis-feiten:

Deze diersoort vormt vaak een plaag in huizen en bibliotheken. Ze voeden zichzelf met stijfselachtig materiaal, zoals lijm, en hebben een hoge humiditeitsgraad nodig om te kunnen overleven. Deze insectensoort wordt beschouwd als een primitieve, misschien wel de meest primitieve leefvorm. De aanhangsels aan de buikoppervlakte van het achterlijf zijn hier een indicatie voor, hoewel ze vermoedelijk geen functionele voortbewegingsorganen vormen.

Zilvervisjes kunnen beschouwd worden als levende fossielen. Ze zijn ouder dan dinosauriërs.

Metamorfoze:

Ook zilvervisjes hebben een band met Metamorfoze: De meeste insecten kennen een viervoudige ontwikkelingsfase (in vaktermen: volledige metamorfose), terwijl de zilvervisjes een drievoudige ontwikkelingsfase kennen, ook wel trapsgewijze metamorfose genoemd: Zodra ze zich ontwikkelen uit de eifase, lijken ze hun definitieve vorm gevonden te hebben en is groeien het enige wat ze nog doen.

Martine v/d Burg, Leo van der Loo en Walter Berentsen controleren de collectie Mea Verwey op zilvervisjes.

Foto's: Monique Kooijmans, UB Amsterdam.

Snippers

Taart voor boekenzending 100

Op 19 september werd in de Koninklijke Bibliotheek in het kader van het project Behoud Nederlandse Boekproductie de honderdste partij boeken opgehaald door microverfilmingsbedrijf Karmac te Lelystad. Ter gelegenheid van deze mijlpaal bedachten de projectmedewerkers van BNB-KB de microverfilmers met een feestelijke vlaai. Apart verpakt in een kratje en vanzelfsprekend niet vermeld op de gebruikelijke verzendlijst. Omdat het merendeel van de BNB-boeken voor de KB verfilmd is door Microformat in Lisse, werd ook daar gebak bezorgd. Beide taarten vielen bij de verfilmers in goede aarde.

Inter Utrumque

Vanwege het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd nam prof. dr. P.J.D. Drenth, voorzitter van de Beoordelingscommissie Metamorfoze, op 14 september afscheid als hoogleraar arbeids- en organisatiepsychologie aan de Vrije Universiteit. Met een minisymposium en een afscheidsrede. Een van de sprekers roemde de emeritus vanwege zijn citaten-drift. En inderdaad, ook Drenth's afscheidsrede was doorspekt met citaten. Vanzelfsprekend kwam ook Ovidius' *Metamorphosen* voorbij. In deze klassieker komt namelijk op twee plaatsen de uitdrukking 'inter utrumque' voor: in boek II in een dialoog tussen zonnegod Helios en diens zoon Phaëton (r. 140) en in boek VIII in

een dialoog tussen Daidalos en diens zoon Ikaros (vers 206). En dat kwam mooi van pas bij de klassieke uitleg van de titel van zijn afscheidsrede, die was getiteld *Inter Utrumque: de koninklijke weg*.

Zijn rol als voorzitter van de Beoordelingscommissie blijft de emeritus hoogleraar overigens gewoon uitvoeren. Dat wil zeggen: tot 1 januari 2001. Op die dag wordt de Beoordelingscommissie Metamorfoze van rechtswege ontbonden. Voor de volgende Metamorfozeperiode zal de Beoordelingscommissie opnieuw door de Minister van OCenW worden benoemd.

Voor meer informatie over het programma:

Koninklijke Bibliotheek
Bureau Conservering
Bibliotheekmateriaal
Postbus 90407
2509 LK Den Haag

Drs. D. Schouten
(Literaire Collecties)
telefoon: 070 314 03 73
e-mail: dennis.schouten@kb.nl

Drs. I.A.M. Verheul
(Behoud Nederlandse Boekproductie)
telefoon: 070 314 04 25
e-mail: ingeborg.verheul@kb.nl

fax: 070 314 04 27

De schrijver keek belangstellend toe bij de verfilming van zijn boek

Personalia

• Roger Tol is Hoofd Bibliotheek van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde te Leiden.

• Jos van Waterschoot is conservator van het Multatuli Museum en tevens werkzaam bij de UB Amsterdam.

Cartoon van Djanko,
in: *VPRO-Gids* – wk. 19
(7 t/m 13 mei 2000).
Met dank aan de tekenaar